

Kolo 's en oro 's

De oudste dansen zijn kring- of rijdansen. Een sterk gemeenschapsbesef is hierbij belangrijk, waarbij de danser nauw verbonden is met de anderen en de hele groep in eenzelfde richting beweegt.

Deze dansen vinden hun oorsprong in de branles uit de middeleeuwen. De opstelling is in het noorden en het westen meestal gesloten. In het zuiden en het oosten zien we een open opstelling. Deze dansen worden "kolo 's " genoemd, in Macedonië "oro 's ". De startrichting waarin men danst is gewoonlijk naar rechts. Naar links vertrekken zou meer voorkomen bij dansen in katholieke gemeenschappen.

Vroeger werden de kolo 's strikt gescheiden gedanst: een aparte mannen- en vrouwenkring. Dit evolueerde dan van een gemengde kring waar eerst de mannen stonden en daarna de vrouwen aansloten naar een echte gemengde kring.

Wanneer de dansers opgesteld staan in korte rijtjes spreekt men niet van kolo 's, wel van "lessa " (d.i. een staaf). Men staat dan kort bij elkaar en houdt elkaar bij de riempjes vast.

Naast de kolo 's bestaan ook de "zakli-dansen ". Dit zijn kringdansen van oude oorsprong die gekenmerkt worden door poortjesfiguren. Van recentere datum nl. de 19de eeuw zijn de parendraaidansen. Ze vinden hun oorsprong bij de "valser " (3/4 maat) en de "polka " (2/4 maat). De bezetting door de Osmaanse Turken zorgde ervoor dat enkel in het noorden deze dansvorm kon ontwikkelen.

Waar in West-Europa de dans- en muziekfrase meestal gelijk lopen, is dit in de Balkanlanden en dus ook in voormalig Joegoslavië geen must. Een dansfrase kan 8 maten beslaan terwijl de muziek kan variëren tussen 5,7 of 9 maten. Maat en ritme zijn belangrijker dan de structuur van de melodie.

Wanneer danst men ?

Heel wat dansen kwamen aan bod ter gelegenheid van feestdagen die al of niet religieus waren. Daarnaast gaven ook de belangrijke momenten in een mensenleven gelegenheid tot dansen. We denken hierbij aan geboorte, huwelijk, overlijden.

Ook de "sedenka 's ", de werkbijeenkomsten (zie foto hierboven) die je in verschillende Balkanlanden vindt, zijn een aanleiding om te zingen en te dansen.

Verskillende danssoorten

Dansen kunnen ook onderverdeeld worden in verschillende typen zoals de "dierdansen ", waarbij bv. de bewegingen van een beer worden geïmiteerd of de "arbeidsdansen " die een ambacht uitbeelden. "Vruchtbaarheidsdansen " vormen een onderdeel bij verschillende feestelijkheden zoals St. Lazarus, dodole, koleda, enz... Daarnaast zijn er nog "wapendansen ", "maskerdansen " en "medicijndansen ".

Feestelijkheden

Enkele feestelijkheden met hun rituelen bekijken we van dichterbij. Het zal al snel duidelijk zijn dat er veel verwantschap bestaat met tradities in andere Balkanlanden zoals Bulgarije.

St. Lazarus

St. Lazarus : Sveti Lazar wordt gevierd acht dagen voor Pasen, dus de zaterdag van de christelijke palmzondag. Groepjes meisjes trekken dan van huis tot huis door het dorp om de lente aan te kondigen. Zij

wensen een goede vruchtbaarheid voor gewas en vee. Eén van hen, gekleed in mannenkleden, is Lazarus; een andere met een sluier is Lazarica.

Ze zingen traditionele liederen en springen, huppelen in het rond.

Dodole

Dodole: in droge periodes tussen 6 mei (Djurdevdan) en 40 dagen na Pasen (Spasovdan) werden dodoleliederen gezongen. Men geloofde dat deze rituele liederen en dansen hielpen om regen te verkrijgen. Ook nu zijn het jonge meisjes die het dorp rondtrekken en bij elk huis halt houden. De belangrijkste dodola was gekleed in boombladeren. Na de rituele reiniging en het ontvangen van geschenken trekken ze naar het volgende huis. In Servië kwamen deze dansen veel voor.

Kolede

Kolede: in de kerstperiode trekken groepjes gemaskerde mannen, de "koledari", van huis tot huis. Er wordt gezongen om de dorpsbewoners gezondheid, vruchtbaarheid en overvloed toe te wensen.

Rusali

Rusali: rond de kerstdagen en begin januari voert men Rusali-dansen uit. Het gaat om een zwaarddans die de verderzetting is van de vroegere zwaard- en wapendansen. Deze dans wordt door kleine groepjes mannen uitgevoerd, waarbij men met een gekromde houten sabel in de rechterhand in verschillende richtingen zwaait. Op deze symbolische wijze wil men voor ieders huis de ziekten en kwade geesten verdrijven.

Moreskendans

Moreskendans: deze wordt elk jaar op 29 juni op het eiland Korcula opgevoerd en herinnert aan de strijd tegen de Turken. Koning Moro en zijn krijgers, in het zwart, voeren strijd tegen de witte koning Moerat en zijn rood uitgedoste strijders. De inzet is het bezit van een meisje, dat de stad Korcula symboliseert. Het hoeft geen betoog dat koning Moerat het pleit altijd wint.

Het huwelijk

Het huwelijk: ook bij de huwelijksceremonie werd traditioneel veel gedanst. Ook nu nog duren de feestelijkheden, in meer landelijke gebieden, verschillende dagen.

Bij het optoeien van de bruid in haar ouderlijk huis dansen en zingen haar vriendinnen. Ook op de trouwdag zelf wordt er gedanst. In Macedonië leidt de schoonmoeder de dans "Svekrivine oro" waarbij de bruid, bruidegom en de andere gasten haar in deze volgorde volgen. Zij leidt de bruid over haar erf dat nu ook haar domein wordt. Typisch is eveneens de dans van de bruid: "Nevestinsko oro". De bruid danst, gevolgd door haar vriendinnen en andere jonge meisjes, in een langzaam tempo, van hoog op de teen afrollend naar de platte voet. Op die manier wil ze haar lichamelijk en psychisch evenwicht tonen. Op het einde van het feest danst men in Macedonië en Servië de "Sareno". Hierbij is de vader van de bruidegom de leider. Gedurende de ganse dans wisselen bruid en bruidegom geleidelijk van plaats met de andere familieleden totdat ze uiteindelijk naast elkaar eindigen en symbolisch met elkaar verbonden zijn. Hierna volgt een ritueel waarbij de bruid definitief afscheid neemt van haar ouders.

Samendans van mannen en vrouwen

Eén van de weinige dansen waarbij mannen en vrouwen samendansen is "Kalac" uit Kosmet. Ze vormen kleine kringetjes en houden samen met de overbuur de punten van een doek vast. De doeken kruisen elkaar in het midden, waardoor een stervorm ontstaat. Later ging men ook in rijtjes dansen waarbij men elkaar vasthoudt met dit doekje.

De verschillende dansgebieden uit het voormalig Joego-slavië lopen niet gelijk met de politieke grenzen van de staten. Men benoemt ze ook totaal anders. We maken achtereenvolgens kennis met de Alpine, de Dinarische, de Adriatische en de Panno-nische zone, Morava en het Vardar-gebied.

De Alpinezone

Deze bevindt zich in het noorden en valt in grote mate samen met het grondgebied van Slovenië. De zuidgrens wordt gevormd door de rivier Kupa, een zijrivier van de Sava. Cultureel vindt dit gebied aansluiting bij de volken die in de Alpen van Italië en Oostenrijk wonen. Dit gebied werd niet beïnvloed door de Turkse overheersing maar heeft een sterke beïnvloeding van de Oostenrijkse Habsburgers ondergaan. Dit uit zich in de muziek en klederdrachten.

De orkesten met accordeon, klarinet, trompet, basgitaar en drum, hebben vaak dezelfde samenstelling als deze van de bovenburen, wat overigens geen afbreuk doet aan de vrolijke feestelijke muziek die ze brengen.

De Slovenen blijken zeer muzikaal te zijn. Reeds in de zesde eeuw vermelden Griekse en Romeinse bronnen hun volkslied. Sedert de middeleeuwen volgde het Sloveense muziekleven dezelfde wegen als West-Europa. Het kon zich echter niet altijd in gelijke mate ontwikkelen wegens ongunstige verhoudingen waarbij veel musici en zangers naar het buitenland trokken.

De oudste dansen hier zijn de "zakli-dansen". De parendraaidansen zijn recenter en vormen talloze variaties op de valser en de polka. Er bestaan ook dansen met klapfiguren op de boven- en de onderbenen. Bij het dansen draaien de partners snel en krachtig met de zon en verplaatsen zich in dansrichting. Partnerwisseling kan. De begeleiding van de dans is instrumentaal, slechts zelden vocaal.

In Ljubljana is het Sloveense Folkore Instituut na de tweede wereldoorlog erg actief bezig geweest om alles rond folklore (muziek, dans, klederdracht,...) te verzamelen.

De Dinarische zone

Het grootste dansgebied qua oppervlakte vinden we hier terug. De noordelijke grens wordt gevormd door de Sava en Kupa; de oostelijke door de rivieren Drina en Lim. Delen van Kroatië en heel Bosnië, Hercegovina en Montenegro vinden we hier terug.

Dit gebied dankt haar naam aan het Dinarische Alpengebergte dat hier doorheen loopt. De Turken heersten hier bijna vijf eeuwen en lieten hun sporen na in o.a. de bouwstijl met smalle, kronkelende straatjes en minaretten, en in de klederdracht.

Uit angst dat het nationaal gevoel versterkt zou worden door de dans werd door de Turken een verbod op dansen ingesteld. Daarom vinden we hier ook de "stille" dans of "stomme" kolo terug; Deze dans werd uitgevoerd zonder instrumentale of vocale begeleiding. Het getrappel van de voeten, het gerinkel van de sporen en de sieraden geven het ritme weer.

De strenge bezetting van de Turken hield echter, in tegenstelling tot wat zij meenden, de traditionele dans juist levend net zoals in Bulgarije gebeurde.

Veel oude dansen vind je dan ook in deze streek terug. Kenmerkend aan de dansen is dat bij vele de vorm bestaat uit zes tellen, wat verwijst naar de oude "branle simple". De opstelling van de kring kan open of gesloten zijn maar is altijd klein. Er wordt veel gedanst zonder begeleiding van muziekinstrumenten. Karakteristiek zijn de hoge, krachtige sprongen die in een kleine dansruimte kunnen worden uitgevoerd.

De Adriatische zone

Zoals de naam het zegt vinden we deze zone terug in het westen en omvat het de kuststrook langs de Adriatische zee van Istrië tot Albanië. Ook de eilanden horen hierbij. Het is een karstlandschap met onderaardse rivieren en vruchtbare dalen.

De Venetiaanse macht die hier een lange tijd aan het bewind was, heeft op zijn beurt een erfenis nagelaten in de vorm van de Romaanse bouwstijl die je er terugvindt, het mediterrane karakter van de steden waar de huizen gegroepeerd staan rond een dorpsplein, in de meerstemmige zang van de mannen, die nauw verwant is aan de Italiaanse belcanto.

De klederdracht en de volksmuziek op de eilanden getuigen eveneens van Italiaanse beïnvloeding. Tot deze zone behoort ook het eiland Korcula waar elk jaar het hoger genoemde moreskafest plaats vindt.

Wat zijn de danskarakteristieken in deze streek ?

We vinden er veel paardansen waarbij de mannenrij tegenover de vrouwenrij opgesteld staat. Vaak vormt men hierbij kleine groepjes. De partners dansen tegenover elkaar of naar elkaar toe waarbij een plaatswisseling volgt. Kringdansen starten vaak naar links (met de zon). Kenmerkend zijn de scherpe beenbewegingen en energieke draaiingen van elk paar afzonderlijk.

De begeleiding gebeurt hoofdzakelijk instrumentaal; er wordt weinig gezongen. Een typische dans voor de omgeving van Dubrovnik en Boka Kotorska is de paardans Lindzjo. De dansleider roept hierbij de dansfiguren af en doorspekt dit met allerlei grapjes.

De Pannonische zone

Deze zone vinden we terug in het noorden middenoosten van voormalig Joego-slavië. Het omvat delen van Kroatië en Servië (Vojvodina) en ligt ten oosten van Zagreb. In het zuiden vormt de rivier Sava de grens. Het is een overwegend vlak gebied met veel landbouw.

De naam verwijst naar eeuwen terug, naar Pannonia, de Romeinse naam voor dit gebied dat een toenmalige Romeinse provincie was en zich uitstrekte tot Hongarije.

De oudste dansen in deze zone zijn deze in kringopstelling. Meest populair zijn de drmes, een kringdans waarin korte, krachtige op- en neergaande trilbewegingen typisch zijn.

De meeste dansmuziek kent een tweeledige maatsoort waarbij de ritmische structuur verschillende vormen kan aannemen. De dansen worden uitgevoerd in gesloten kringen dicht bij elkaar, vaak onder begeleiding van enkel zang.

Orkesten bestaande uit verschillende tamburica 's (soort luit) kunnen zorgen voor de instrumentale begeleiding. De dansrichting is verschillend in het oosten en het westen van deze zone: het oostelijk deel vertrekt naar rechts, het westelijk naar links. Enkele dansen uit deze streek zijn Taraban, Sucacko kolo. In deze streek vond men veel "poskocice 's " = korte twee-regelige verzen, die actuele gebeurtenissen in het dorp verhaalden.

Morava

Morava, genoemd naar de rivier die in dit gebied stroomt, ligt ten oosten van de Dinarische zone. Het grenst aan Banat in Roemenië, Shopluk in Bulgarije en in het zuiden aan Macedonië.

Dit brengt met zich mee dat de dansstijl in de grensgebieden kenmerken gemeen heeft met de Banat en Shopluk. Globaal is er in deze zone een verschil tussen stads- en dorpsdansen. Waar stadsdansen langzaam en waardig worden uitgevoerd, zien we in de dorpsdansen een levendiger en meer verscheiden passenpatroon. Hieruit blijkt het dynamisch karakter van de Serven.

De meest voorkomende dansvorm is de open kringdans (kolo) die met de handen laag (V-houding) in dansrichting, dus naar rechts, vertrekt. Meestal bestaat de dans uit twee delen met een symmetrische opbouw waarbij de beweging naar rechts groter wordt uitgevoerd dan naar links. De meeste muziek is regelmatig, in 2/4 of 4/4. De dansstijl is actief en licht, met een vering vanuit de knieën waarbij het bovenlichaam rechtop wordt gehouden. Snelle kruispassen komen vaak voor. In deze streek komen dans- en muziekfrase meestal wel overeen.

De instrumentale begeleiding kan bestaan uit "fluit-orkesten" (frula, d.i. een kleine blokfluit en duduk, d.i. een eenvoudige kernspeelfluit met 6 vingergaten, zeer verspreid bij de Vlaska), "calgi-orkesten" (viool, klarinet, accordeon en tamburica) of "koperblaasorkesten". Enkele dansen binnen ons programma zijn: Cacak, Ersko Kolo, Sestorka, U sest, Poskok, Ajde lepa maro, Savila se bela losa.

In het Morava gebied wonen naast de Serven nog vele minderheden die ook hun eigen danscultuur kennen. In het noorden vinden we Hongaren en hun dansstijl. In het oosten leven de Vlasken wiens dansstijl gekenmerkt wordt door krachtige stampen en schouderbewegingen. In het zuiden ligt Vranje waar oriëntaalse dansen o.a. heupdansen werden overgenomen van Turkse families. In Kosovo leven voornamelijk Albanezen met hun dansen waar het accent ligt op improvisatie binnen een bepaald passenpatroon. Mannen en vrouwen dansen er meestal gescheiden. Je vindt er ook een aantal dansen die bepaalde handelingen uitbeelden zoals wassen of bakken van het brood,...

In het hele gebied- en dat geldt ook voor de andere streken- vind je zigeunerdansen.

De Vardarzone

Deze laatste meest zuidelijke streek dankt haar naam aan de rivier Vardar die hier ontspringt. Dit gebied grenst in het Westen aan de Dinarische zone en Albanië, in het oosten aan Pirin in Bulgarije en in het zuiden aan Griekenland.

De streek valt ongeveer samen met de grenzen van Macedonië en is zo door ons beter gekend. Het is een streek die in het verleden veel handelswegen kenden en dus een direct contact had met Griekenland. Invloeden van Griekse, Romeinse, Byzantijnse en Osmaanse culturen zijn dan ook onvermijdelijk aanwezig.

Op dansvlak zien we veel dansen met een ongelijke maatsoort, waarbij de dansfrase niet parallel loopt met de muziekfrase. De kringen zijn meestal open en bewegen hoofdzakelijk naar rechts. Mannen en vrouwen dansten voor de tweede wereldoorlog altijd gescheiden. Intussen danst men in één kring, maar vaak nog eerst alle mannen gevolgd door de vrouwen. De mannen voeren hun bewegingen veel explicieter en krachtiger uit dan de vrouwen. De dansstijl van de vrouwen is ingetogen, soms met heupbewegingen wat de Turkse invloed verraadt. Bij de mannen zien we ook sprongen die hoog of laag uitgevoerd worden. De dansen kunnen zeer langzaam of juist zeer snel zijn.

Veel dansen beginnen met een 'veer' in plaats van een stap. In Oost-Macedonië zien we in de dansen veel hop-stap-stappassen en driepasjes voorkomen.

Klederdrachten

Naast de volksdans en volksmuziek was ook de klederdracht een uiting van zijn eigenheid. Zoals in andere landen kende men ook hier een grote verscheidenheid.

Tot in het midden van de 19de eeuw was het de normale dagelijkse kleding. Na tal van industriële ontwikkelingen en het meer openstellen van de grenzen, ook de dorpsgrenzen, waarbij mobiliteit en communicatie anders gingen verlopen, verdween ook hier gaandeweg het volkskostuum met zelfgemaakte

stoffen en eigen verhaal. Het wordt nu nog enkel gebruikt op festivals en heeft zijn maatschappelijke betekenis volledig verloren.

Uiteraard was het ook zo dat bij dit volkskostuum de verschillende bezetters hun stempel drukten. De Alpine zone en delen van de Pannonische zone laten in hun klederdracht een West- en Middeneuropese invloed zien. Zo wordt de taille erg benadrukt, zoals in de Renaissance bij ons het geval was. Je vindt er veel uitbundige versieringen met bloemenmotieven.

De klederdracht in Montenegro is heldhaftig maar tegelijkertijd praktisch voor een strijder in een bergachtige omgeving.

Morava kent een grote verscheidenheid aan kostuums. Meest karakteristiek voor de Serven is hun lange tuniek, een fel geborduurde jak met vlechtwerk afgezet en een lange geplooid en geplisseerde schortrok. De mannenbroeken hebben het model van een rijbroek. En niet te vergeten droeg men aan de voeten de opanken, net zoals in Macedonië, met omgekrulde punten. De met gouddraad bestikte vrouwenvestjes en de oosterse versieringen verraden een Turkse invloed.

In Macedonië besteedde men veel aandacht aan de klederdracht waarbij de vrouw vaak het familiebezit letterlijk droeg in de vorm van sieraden en munten. Ook het rijke borduurwerk maakte deze kleding erg zwaar.

In de Adriatische zone was de Italiaanse invloed merkbaar door het gebruik van andere stoffen, zoals brokaat en zijde, die men in de kleding verwerkte.

Het voormalig Joegoslavië en dus ook de huidige staten herbergen een schat aan folklore. Rest er ons niets dan ermee kennis te maken en op te gaan in hun dansrepertoire.